TİB

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK BÜLTENİ

- 1977 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ
- DÜNYA BANKASI VE ULUSLARARASI KALKINMA BİRLİĞİ
- DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK PLAN ÜZERİNE
- DENİZ TAŞIMACILIĞINDA EMPERYALİST SÖMÜRÜ
- ELEŞTİRİ - ÖZELEŞTİRİ ÜZERİNE

43 OCAK 1978

250 Kuruş

YAKINDA ÇIKACAK

KAPİTALİST DEVLET İŞLETMELERİ VE TÜRKİYE — TİB YAYINLARI NO : 20

Genel olarak devlet sorunu / devletin temel işlevi / görece özerkliği / kapitalist devlet işletmeleri, emperyalist metropollerde, bağımlı ülkelerde / Türkiya'de 1923 - 1977 yılları arasında devlet işletmelerinin tarihsel gelişimi ve kapitalistleşme sürecindeki rolleri / günümüzde devlet işletmelerinin durumu ve sorunları

TİB Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Mehmet Tanju AKAD

Yönetim Yeri : Karanfil Sok. 14/10. Kızılay - ANKARA

Basıldığı Yer : Şafak Matbaası - ANKARA

A B O N E : Bir yıllık abone tutarı olan 30.— TL. posta pulu olarak gönderilebilir veya Mehmet Tanju AKAD adına 106682 numaralı posta çeki hesabına yatırılabilir.

1977 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

1977 yılı, emperyalizmin güdümündeki kapitalistleşme sürecinin sonucu olan yapısal darboğazların büyük boyutlara ulaştığı, içinde bulunan sürekli bunalımın derinleşmesinin en belirgin örneklerinin görüldüğü ve yaşandığı bir yıl oldu. Fiyat endekslerinden para arzına, dış ticaret rakamlarından döviz mevcuduna kadar gözlenebilecek hemen tüm göstergeler, dışa bağımlı çarpık kapitalist yapının ne denli bir krize yol açtığını açıkça ortaya koymaktadır.

Geçtiğimiz yıldaki gelişmeler değerlendirilirken unutulmaması gereken nokta, gözlenen ve yaşanan sorunların konjonktüre bağlı olarak ortaya çıkmadığı, tersine Türkiye'nin emperyalist-kapitalist sistem içinde geribırakıtırılmış bir ülke olmasından kaynaklanan yapısal bozukluklardan, bunlara dayanan köklü nedenlerden meydana geldiğidir. Diğer bir deyişle, sorunlar yeni ve beklenmedik şeyler değildir, Türkiye'nin emperyalist tahakküm altında olmasından kaynaklanan sürekli bunalımın derinleşmesini, olumsuz birikimlerin sonunda bir patlama ile iyice belirgin hale gelişini yansıtmaktadır.

TABLO 1 : KALKINMA HIZI GÖSTERGELERİ
(1976 FİYATLARIYLA MİLYON LİRA)

	1977 Program Hedefi	1976	1977	Yüzde Değişim
1. GSMH	8,2	670.038	703.540	5,0
2. GSYİH	7,3	594.691	625.905	5,2
3. Sanayi Geliri/GSYİH	0,7(*)	% 19,3	% 19,8	0,5(*)
4. Sanayi Üretimi	13,4	444.608	478.800	7,7
5. Sanayi Yatırımları	54,0	55.458	61.185	10,1
6. Sanayi Yatırım/ Toplam Yatırım	45,8	% 38,0	% 36,8	
7. Yat. Mal. İhracatı/ Toplam İhracat	1,7	1,4	1,9	

KAYNAK : DPT
(*) Oransal paydaki değişimler

1977 yılının ilk dokuz aylık verilerine dayanılarak DİE tarafından yapılan tahmine göre, bu yılda Gayri Safi Milli Hasıla, sabit fiyatlarla % 5,0 oranında artış göstermiştir. Bu oranın 1976'da % 7,7, 1975'de % 8, 1974'de % 7,4 olarak gerçekleştiği hatırlandığında, milli gelir artış hızında 1977'de önemli bir düşme olduğu ortaya çıkmaktadır.

«Kalkınma Hızı Göstergeleri»nin hemen tümü, yukardaki tablodan da izlendiği gibi, 1977 yılı için belirlenen hedeflerin altında gerçekleşmiştir. Örneğin, sanayi üretiminin % 13,4 artması planlanmışken artış oranı % 7,7 olmuş, sanayi yatırımlarındaki artış oranının % 54 olması hedeflenmişken gerçekleşen oran % 10,1 olmuştur. Toplam yatırımlar içinde sanayi yatırımlarının payı da hedeflenen düzeyin altında kalmıştır.

Kişi başına düşen gelirdeki artış hızının, 1977 yılında önceki yıllara oranla çok düşük düzeyde gerçekleştiği tahmin edilmektedir. 1975'de % 5,3, 1976'da ise % 5 oranında artış gösteren kişi başına GSMH, 1977'de ancak % 2,4 oranında artmış ve cari fiyatlarla 19.426 TL. olarak belirlenmiştir.

Özetle söylemek gerekirse, 1977 yılında ekonominin en genel göstergeleri gelir artış hızında önceki yıllara oranla belirgin bir düşme olduğunu ve saptanan hedeflerin çok altında gerçekleşmelerin olduğunu kanıtlamaktadır.

Makro büyüklükteki bu yavaş ve hedeflerin altındaki gelişmeye karşın milli gelirin sektörler düzeyindeki gelişimine bakıldığında kapitalistleşme sürecine uygun olarak sanayi sektörünün 1977 yılında da payını arttırdığı görülmektedir. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içinde sanayi sektörünün payı 1976'da % 22,6 olmuşken bu oran 1977'de % 23,2 ye çıkmıştır. Tarım sektörünün payı 1977'de de düşmeye devam etmiş 1976'da % 24,6 olarak gerçekleşmişken % 23,3 olmuştur. Buna karşılık, sürekli ve hızlı bir büyüme gösteren hizmetler sektörünün payı geçtiğimiz yılda artmaya devam ederek % 52,8 den % 53,5'e yükselmiştir.

Sanayi sektörünün bir bütün olarak milli gelir içindeki payının artmasına karşılık bu sektör içinde en önemli yeri olan imalat sanayi 1977'de derinleşen bunalımdan en çok etkilenen kesim olmuştur. Özellikle hammadde ve yarı mamul temini açısından dışa bağımlı bir yapı gösteren imalat sanayii üretimi, döviz darboğazı şeklinde somutlaşan bunalımın etkisiyle oldukça düşük bir artış hızı göstermiştir. Enerji üretimi artışı da 1977 yılı için belirlenen hedefin altında kalmış, buna karşılık madencilik kesiminde yüksek bir artış hızı gerçekleşmiştir. Sanayı üretiminin alt kesimlerine göre programlanan hedefler ve gerçekleşmeler aşağıdaki tabloda izlenebilir.

TABLO 2 : SANAYİ ÜRETİMİNİN ALT KESİMLERİNDEKİ GELİŞMELER

(1976 Fiyatlarıyla Milyon TL.)

	Program Hedefi (%)	**1976**	**1977**	**Yüzde Değişme**
Sanayi Üretimi	13,4	444.608	478.800	7,7
— Madencilik	13,4	17.212	21.481	24,8
— İmalat Sanayi	13,3	417.168	445.819	6,9
— Enerji	16,8	10.228	11.500	12,4

KAYNAK :DPT

Dışa bağımlı kapitalistleşme sürecinin yapısal sorunu olan dış ticaret ve dış ödemeler açıkları, ve bunlara bağlı olarak döviz darboğazı, 1977'de yaşanan bunalımın odak noktaları olmuştur. Yılın 11 aylık verileri, 1977 yılı için program hedefi olarak belirlenen dış ticaret açığı düzeyinin daha yıl tamamlanmadan aşıldığını göstermektedir. Son iki yılda ve 1977'nin 11 aylık döneminde dış ticaret büyüklükleri şöyle olmuştur.

TABLO 3 : DIŞ TİCARET VERİLERİ (Milyon Dolar)

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Açığı
1975	1.401,2	—4.738,6	—3.337,4
1976	1.960,0	—5.128,7	—3.168,7
1977 (11 Aylık)	1.486,7	—5.217,0	—3.730,3

KAYNAK : Hazine Ekonomik Göstergeleri

1977 yılının tümü için programlanan dış ticaret açığı 3.300 milyon dolar olduğu hatırlandığında, Kasım ayı sonu verilerine göre bile bu yılın dış ticaret gelişmelerinin tahminleri ne denli altüst ettiği ortaya çıkmaktadır.

Dış ticaret dengesindeki bu büyük açık, dış ödemeler bilançosunun diğer kalemlerinde sağlanan gelişmelerle (özellikle yurtdışındaki işçilerin gönderdiği dövizlere) bir ölçüde kapsamaktaysa da, 1977 yılında genel ödemeler dengesi açığının önceki yıllara oranla çok büyük boyutlara ulaşacağı kesinleşmiş durumdadır. 1976 Ocak - Ekim döneminde ödemeler dengesi genel açığı 1.419,4 milyon dolar iken 1977 yılının aynı döneminde 2.575 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu büyük açığın bir kısmı, döviz rezervlerinin azalmasıyla karşılanmaktadır. 1976 yılında Merkez Bankası'nın elinde bulunan döviz mevcudu 844,9 milyon dolar iken bu rakam Eylül ayı sonunda 436,6 milyon dolara düşmüştür. Açığın büyük kısmının kapatılmasında kullanılan yöntem ise kısa vadeli borçlanmaların hızla arttırılmasıdır. 1977 yılı Ocak - Ekim döneminde proje ve program kredileriyle birlikte 430 milyon dolar dolaylarında uzun vadeli sermaye girişi olmuşken kısa vadeli borçlanmalar 2 milyon doları aşmıştır. Kısa vadeli borçlanmalarda Dövize Çevrilebilir Mevduat hesaplarının 1975 ve 1976 yıllarındakine oranla payı azalırken, banker kredileri ile ithalat kredilerinin kullanımı ağırlık kazanmıştır.

Dış ödemeler açığının karşılanmasında bir diğer borçlanma kaynağı da emperyalist metropollerin denetimindeki Uluslararası Para Fonu (IMF) dur. IMF den 1977 yılı içinde yapılan borçlanma düşük bir düzeyde kalmıştır. IMF nin önerdiği, tekelci burjuvazinin istekleriyle çakışan ve bunalımın yükünü emekçi sınıf ve tabaka lara aktaran, «istikrar tedbirleri» tam olarak yerine getirildiğinde bu kaynaktan da geniş ölçüde borçlanma olacağı kesindir. (*)

Özetle, emperyalizme bağımlı çarpık kapitalist yapının ürünü olarak ortaya çıkan dış ticaret ve dış ödemeler açıkları, Türkiye'de ekonomik düzenin kendini yeniden üretebilmesi için borçlanma yoluyla dışarıya daha fazla bağımlı olunması sonucunu getirmekte, emperyalizmin tahakkümü pekişmektedir. 1977 yılı bu ilişkileri en somut ve kesin bir şekilde gözlemeye olanak veren gelişmelere sahne olmuştur.

1977'nin emekçi kitleler açısından en önemli ekonomik gelişmeleri fiyat artışları konusunda olmuştur. Bu konuda Türkiye çapında bilgi edinilebilecek tek kaynak durumunda olan resmi fiyat endekslerinin son derece yetersiz olduğu bilinmektedir. Geçtiğimiz yıl içinde iki katından fazla artış gösteren

(*) IMF'nin önerileri ve «istikrar tedbirleri» konusunda TİB Aylık Bülteni, Eylül 1977, Sayı 39'da çıkan yazıya bakınız.

konut kiraları bu endekslerde hesaba katılmamaktadır. Bunun yanısıra, değişen tüketim kalıplarının bir sonucu olarak tüketiciler tarafından daha fazla kullanılır olan birçok mal grupları da bu endekslerde kapsanmamaktadır. Bu nedenlerle, fiyat artışlarıyla ilgili verilerin gerçek artışları tam anlamıyla yansıtmadığı, bunların çok altında kaldığı hatırlanmalıdır.

Fiyat endekslerinin tüm eksiklik ve yanlışlıklarına karşın 1977 yılı içinde enflasyon hızının büyük boyutlara ulaştığını gösterir biçimde geliştiği görülmektedir. 1977 yılı için elde edilebilen veriler, fiyat artışlarının bu yıl, önceki yıllardan çok daha yüksek olduğunu göstermektedir. 1075'de % 10.1, 1976'da % 15.6 oranında artan Toptan Eşya Fiyatları Genel Endeksi 1977'nin Ekim ayı sonu itibariyle % 27,7 oranında artış göstermiştir. 1976'nın Ekim ayından başlayan oniki aylık dönemde ise bu endeksteki artış oranı % 32,1 olmuştur.

Toptan Eşya Fiyatları Endeksinin 1977 yılı içindeki aylık gelişimine bakıldığında «ekonomiye istikrar kazandırmak» gerekçesiyle IMF'nin önerileri paralelinde olarak Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürettikleri mal ve hizmetlere büyük oranlı zamların getirildiği Eylül ayından itibaren fiyat artışlarının büyük sıçrama gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi, Eylül ayında Kamu kuruluşları tarafından üretilen çeşitli mallardan Tekel ürünlerine % 25-100, akaryakıta % 64,2, demire % 26-40, çimentoya % 68,5, elektriğe % 43, kağıda % 26-114 oranlarında zam yapılmıştır. Bunların yanısara PTT. THY hizmetleri ile kömür fiyatları da önemli ölçüde arttırılmıştır. Bu büyük zam furyasının etkisiyle Toptan Eşya Fiyatlarında yılın ilk sekiz ayındaki toplam artış oranı % 12,2 iken Eylül ve Ekim aylarına ait iki aylık artış oranı % 13,8 olarak gerçekleşmiştir. Yalnızca bu rakamlar bile, sermayenin içinde bulunduğu bunalımı bir ölçüde de olsa hafifletmek için alınan önlemlerin yükünün artan enflasyon yoluyla sabit gelirli emekçi kitlelerin omuzlarına bindirildiğini kanıtlamaktadır.

Toptan Eşya Fiyatları Endeksinde gözlenen önemli bir gelişme de, iç ticaret hadlerindeki değişmeyle ilgilidir. 1974 yılının son çeyreğinden beri — o yıl taban fiyatlarındaki artışın yüksek olmasının etkisiyle — tarım ürünleri fiyatlarının sanayi hammaddeleri ve yarı mamaullerininkinden daha hızlı artması şeklinde gelişim gösteren fiyat makası, 1977'nin Mart ayından itibaren ikinci endeksin daha hızlı artmasıyla tersine dönmeye başlamış ve Eylül ayından itibaren de kesin olarak bu grup mallar lehine dönmüştür. Bu gelişimde, sözü edilen KİT zamları olduğu kadar tarımsal ürünlere uygulanan destekleme fiyatlarının 1977'de oldukça düşük düzeyde tutulması da etken olmuştur.

Taban fiyat artışlarının düşük tutulması iki açıdan tekelci sermayenin çıkarına olmaktadır. Birincisi, bu yolla, taban fiyatı uygulanan tarımsal ürünleri girdi olarak kullanan tekelci sanayi işletmelerinin kâr marjları artmaktadır. İmalat sanayi anketine göre, özel işletmelerin % 49 gibi büyük bir bölümünün tarımsal girdi kullandığı gözönüne alındığında tarım ürünleri fiyatları-sanayi kârları ilişkisinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. İkinci olarak ise, taban fiyatlarının düşük tutulması, özellikle tütün, fındık, pamuk, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru incir gibi önemli ihraç mallarının ihracını kolaylaştırdığından ihracatçıların yararına olmaktadır. İhraç ürünleri yetiştiren küçük üreticiler emeklerinin karşılığını alamazken emperyalist tekellerle ortak çalışan ihracatçılar, artan ihracat hacminden doğan tüm ek kârlara el koymakta, öte yandan emperyalist tekellerin ürünlere ucuz fiyattan sahip olmasıyla sömürü yoğunlaşmaktadır.

Destekleme kapsamına giren tarımsal ürünlerin fiyatlarında tekelci sermayenin istekleri doğrultusunda, geçmiş yıllara göre, çok düşük artışlar getirilmesi ile hakim azınlık içinde denge tekelci burjuvazi lehine biraz daha değişmiş, diğer boyutuyla da tarım kesimindeki geniş küçük üretici kitlesi daha büyük bir yoksulluk içine itilmiştir. Destekleme alımı fiyatlarındaki gelişmeler, önceki yıllara karşılaştırmalı olarak aşağıda görülmektedir.

TABLO 4 : DESTEKLEME FİYATLARINDA YILLIK DEĞİŞMELER (%)

Ürünün Adı	1974/73	1975/74	1976/75	1977/76
Fındık	43,6	3,7	3,6	3,8
Pamuk	41,3	2,2	26,0	6,7
Ç.K. Üzüm	50,4	0	5,0	4,3
Ş. Pancarı	33,3	25,0	16,0	8,6
Çay	39,0	20,0	13,3	17,6
K. İncir	25,0	20,0	16,7	14,3
Buğday	78,3	13,6	7,4	7,3
Arpa	73,9	2,6	10,2	5,8

KAYNAK : Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu

Taban fiyatlarının düşük tutulmasına ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarında büyük artışlar getirilmesine karşın, emisyon ve para arzı artış hızı 1977 yılında şimdiye dek görülmemiş büyüklüklere ulaşmıştır.

Tedavüldeki para miktarı 1975 yılı sonunda 40.938 milyon TL. 1976 sonunda 52.061 milyon TL. iken, 1977 yılının onbir ayında, % 52,3 oranında artış göstererek, Kasım sonunda 79.291 milyon TL'ye yükselmiştir. Para arzı da % 33,7 oranında artarak 1976 sonundaki 151.505 milyon TL. düzeyinden 1977 Kasım sonunda 202.533 milyon TL'ye çıkmıştır. Fiyat artışlarının önemli bir etken olan emisyon ve para arzındaki bu son derece hızlı artışların «istikrar tedbirleri» denilen uygulamaların olunca ağırlığıyla görüldüğü 1977 yılında gerçekleşmesi, bu tedbirlerin yalnızca emekçi kitlelerin yaşam düzeyini daha da düşürecek sonuçlar getirdiğini, ekonominin dışa bağımlılıktan kaynaklanan sağlıksız yapısı devam ettiği sürece bu yapının zorunlu kıldığı para arzının hızlı artışı gibi uygulamaların da süreceğini göstermektedir.

1977 yılında Türkiye ekonomisinin gelişmesiyle ilgili en genel verilerin incelenmesi, bu yılın bunalımının büyük boyutlarda derinleştiği ve bunalımın yükünün emekçi sınıf ve tabakalara yüklendiği sonucunu kanıtlamaktadır. Egemen sınıflar, geçtiğimiz yıl, dışa bağımlı yapının ürünleri olan yapısal darboğazların derinleşmesinden çıkış yolunu halk kitlelerinin daha da fazla ezilmesinde, daha yoğun sömürülmesinde aradılar. Artan toplumsal muhalefetin bastırılabilmesi için faşist baskı ve uygulamalar şiddetlendirildi. Bu açıdan, 1977 yılı aynı zamanda, emperyalizmle ve onun uzantısı hakim azınlığın sömürü ve tahakkümüne karşı sürdürülen mücadele ve direnişin başarıya ulaşması için örgütlülüğün ve bilinçli mücadelenin zorunluluğunun bir kez daha kanıtlandığı bir yıl oldu.

DÜNYA BANKASI VE ULUSLARARASI KALKINMA BİRLİĞİ

Dünya Bankası, II. Paylaşım Savaşı sonunda emperyalist ülkelerin kendi aralarında düzenledikleri ve savaş sonrası parasal ve mali sistemleri görüştükleri Bretton Woods Konferansında, Ululslararası Para Fonu'(IMF)nun çalışmalarını bütünleştirmek amacı ile kuruldu.

Dünya Bankası resmi olarak Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) diye adlandırılmaktadır. Dünya Bankası grubunu oluşturan ve Bankanın ana görevlerini paylaşan iki yan kuruluş olarak Uluslararası Finansman Kurumu (IFC) ve Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) görülmektedir.

Emperyalist-Kapitalist sistemin uluslararası finans kurumlarından olan Dünya Bankası ve onun yan kuruluşlarının işlevi; geri bıraktırılmış ülkelerde emperyalist-kapitalist sistemin amaçları doğrultusunda çarpık ve dışa bağımlı kapitalizmin yukarıdan aşağıya inşasını yönlendirmede yardımcı olmaktır.

Uluslararası Finansman Kurumu (IFC) 1956 yılında kurulmuş olup resmen ifade edilmiş olan amacı gelişmekte olan ülkelerdeki **özel teşebbüsün** gelişmesini teşvik etmek ve **«iktisadi kalkınmayı»** kolaylaştırmaktır. Başlıca mali kaynakları üyelerin kalkınma

ÇİZELGE I.

BANKANIN VE IDA'NIN ANA SEKTÖRLERE GÖRE CARİ BORÇLULARA KREDİLERİ (*)

(1965 - 1975)

(Milyon ABD Doları/Mali yıllar)

Sektörler	**1965 - 1969 Ortalama**	**%**	**1970 - 1974 Ortalama**	**%**	**1975 Ortalama**	**%**
Tarım	189	15	635	21	1,857	31
Kalkınma finansmanı	126	10	275	9	540	8
Eğitim	42	3	159	5	224	4
Sanayi	48	4	194	6	790	13
Proje dışı	98	8	166	5	520	9
Nüfus	—	—	17	1	40	1
Enerji	319	25	529	17	504	8
Teknik yardım	1	—	7	—	—	—
Telekomünikasyon	44	3	145	5	199	3
Turizm	—	—	25	1	31	1
Ulaştırma	375	30	744	24	989	17
Kentleşme	—	—	33	1	93	2
Su ve kanalizasyon	20	2	146	5	145	3
TOPLAM	**1,262**	**100**	**3,075**	**100**	**5,896**	**100**

(*) Açıklama : Her devrenin cari borçluları çizelgeye dahildir.

KAYNAK :**Dünya Bankası Bülteni,** Nisan 1976.

payları, verilen kredilerin kazançları ve çıkarılan tahvillerdir. Bu kurumun açtığı kredilerde hükümet garantisi şartı yoktur. Ayrıca devlet mülkiyetinde bulunan ya da devletçe işletilen hiç bir girişime kredi verilmemektedir (1).

Uluslararası Kalkınma Birliği ise, 1960 Eylül ayında Dünya Bankası bünyesinde kurulmuştur. Dünya Bankasının yaptığı aynı görevleri üstlenmiştir ve bu görevler Dünya Bankası elemanları tarafından yürütülmektedir. Bankanın verdiği «borçlardan» ayırmak üzere IDA'nın ülkelere sağladığı mali kaynaklara «kredi» denilmektedir. IDA kredileri 50 yıl vadeli olup % 0.75 hizmet harcı vardır. Ana paranın geri ödenmesi 10 yıllık muafiyet süresinden sonra başlar. IDA kredileri aynen Bankanın normal kaynaklarından verdiği krediler gibi yöneltilir, ve aynı amaçlar için kullanılır. IDA kaynaklarından kredi verilip verilmeyeceği belirli projelerin niteliğine göre değil, ülkenin genel ekonomik durumu ve borç ödeme kapasitesi temel alınarak kararlaştırılır.

IDA fonlarının büyük bir kısmı üç kaynaktan sağlanır. Bunlar sırası ile,

1. **Bankanın net gelirlerinden transferler :** 21 Aralık 1975'de 1,025 milyon dolara ulaşmıştır. Bu transferler 1964'de başlamış olup o günden bu yana toplam net gelirin yaklaşık olarak yarışını oluşturmaktadır.

2. **IDA üyelerinin (Bankanın tüm üyeleri IDA üyesi olabilirler) konvertibl (çevrilebilir) paralarla taahhüt ettikleri sermaye payları :** 1976 başında 116 IDA üyesi devlet tarafından ödenen miktar 1,048 milyon dolardır.

3. **Birliğin zengin üyelerinin katkıları :** IDA kaynakları bu gibi katkılarla dört kez yenilenmiştir. Bu yenilenmelerden elde edilen fonlar 8,850 milyon dolara ulaşmıştır. 4,500 milyon doları aşan son yenileme 1975-1977 mali yıllarını kapsamaktadır. 1975 mali yılında IDA'nın taahhütleri 1,576 milyon dolardır. IDA'nın kredilerine ilişkin bilgi çizelge I'de verilmiştir.

Çizelge I'de görüldüğü gibi Dünya Bankası ve IDA kredileri daha çok emperyalist-kapitalist sistemin amaçlarına uygun bir şekilde alt yapı yatırımlarında yoğunlaşmaktadır. Tarım sektörüne verilen kredilerde eskiye oranla büyük artış görülmekte, bu da tarım ve kırsal kesimin kapitalistleşme-

ÇİZELGE II.

BANKA VE IDA'NIN BÖLGELERE GÖRE CARİ BORÇLULARA KREDİLERİ (*)

(Milyon ABD Doları/Mali Yıllar)

Bölgeler	**1965 - 1969 Ortalama**	**%**	**1970 - 1974 Ortalama**	**%**	**1975 Ortalama**	**%**
Doğu Afrika	88	7	272	9	657	11
Batı Afrika	87	7	200	7	424	7
Doğu Asya	223	17	466	15	976	17
Güney Asya	275	22	530	17	1,190	20
Güney Amerika ve Karayipler	351	28	796	26	1,215	21
Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika	238	19	811	26	1,434	24
TOPLAM	**1,262**	**100**	**3,075**	**100**	**5,896**	**100**

(*) Açıklama : Her devrenin cari borçları çizelgeye dahildir.
KAYNAK : **Dünya Bankası Bülteni,** Nisan 1976.

sini hızlandırmak amacına yönelik olmaktadır.

IDA'nın 1971-1975 devresinde geri bıraktırılmış ülkelere sağladığı kaynaklar bir önceki beş yıllık devreye oranla üç kat artmıştır. Son dört mali yılın her birinde en az 1 milyar dolar taahhüt edilmiştir.

DÜNYA BANKASI :

Dünya Bankasının kuruluş amaçlarından biri de; genel olarak özel sektör ve yabancı yatırımları, garantiler sağlayarak veya borç vererek desteklemek ve uygun şartlarda sermaye bulunmadığı durumlarda, özel yatırımları kendi sermayesinden ve diğer kaynaklardan yaratılan fonlarla desteklemektir. (3)

Dünya Bankası son yıllarda, geribıraktırılmış ülkelere yılda 6,000 milyon dolar borç vermiştir.

ÇİZELGE III.

BANKA ve IDA'NIN CARİ BORÇLULARA KREDİLERİ (*)

(Milyon ABD Doları/Mali yıllar) (1965 - 1975)

	1965-1969 Yıllık Ortalama	1970-1974 Yıllık Ortalama	1975
Banka	977	2,147	4,319
IDA	285	928	1,576
TOPLAM	1,262	3,075	5,896

(*) Açıklama : Her devrenin cari borçluları çizelgeye dahildir.

KAYNAK : **Dünya Bankası Bülteni,** Nisan 1976.

Dünya Bankası süratle büyümüş ve 1975 mali yılında, 1969'dan önceki herhangi bir yıla oranla beş katı fazla **«mali yardım»** sağlamıştır. Bu fonlar kamu ve özel kesimlerde, tarım ve kırsal kalkınma, eğitim, elektrik enerjisi, sanayi, nüfus planlaması, turizm, ulaştırma, telekomünikasyon, kentsel kalkınma, ve su tesisleri gibi çeşitli alanlardaki büyük ve küçük projelerin desteklenmesinde kullanılmaktadır.

Dünya Bankası üyeliği, Uluslararası Para Fonu üyeliği gibidir. Uluslararası Para Fonunun tüm üyeleri Banka üyesi olabilirler. 1976 başında 127 ülke Banka'nın üyesiydi. Banka kurulduğunda, üyeler ilk önce Banka sermayesi olarak 10 milyar dolar ödemeyi kabul ettiler. 1959 yılında ise bu miktar iki katına çıkarıldı. Bu sermayenin % 2'si altın ve ABD doları şeklinde ödenmiştir. % 18 ise üyelerin kendi paraları ile karşılanmıştır. Geriye kalan % 80, nakden ödenmemekle beraber, ihtiyaç halinde üye devletlerce ödenecektir.

Banka'nın 32,581 milyon dolarlık toplam sermayesinin ancak 30,821 milyon doları ödenmiştir. Bankanın toplam borçlanması 20,882 milyon dolar olup, 12,287 milyon doları henüz geri ödenmemiştir. Banka kredileri genellikle 20 yıl vadeli olup, cari faiz haddi % 8.5 dir.

Banka'nın kredi borçlanması için ödenmiş sermaye payları ve verdiği borçların masraf karşılıkları dışında, borç verirken kullandığı iki önemli kaynak daha vardır. Bunlardan en önemlisi daha önce verilen borçların geri ödenmesinin sağladığı, bugün için 4,340 milyon dolara ulaşan para

akımıdır. Ayrıca Banka çoğu kez verdiği borçlarının bir kısmını diğer yatırımcılara, özellikle ticari bankalara devreder ve buradan sağladığı fonlar la yeni borçlar verir. Banka bu kanaldan 2,251 milyon dolar sağlamıştır.

Dünya Bankasının alacağı borçlarda, üye devletlerin taahhüt ettikleri sermaye toplamları oranına uyan bir oy hakkı söz konusudur. Oy hakkı taahhüt edilen sermaye oranına eşit değildir, fakat çok yakındır. Örneğin; ABD ödenmiş sermayenin % 25.34'ünü sağlarken, oy oranı % 22.66'dır. Oy oranlarının sermaye taahhütlerine göre dağıtılması,

Dünya Bankası topluluğu içinde emperyalist ülkelerin diğerleri üzerinde söz sahibi olmaları sonucunu doğurmuştur. (Güvernörler Kurulunun görevlerini yürüten Daimi Direktörlerin beşi en büyük hissedarlar olan ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonyadır.)

İkinci Dünya savaşından sonra, A.B.D., emperyalist-kapitalist sistem içinde tartışılmaz lider durumuna yükseldi. Bunun nedenleri, kendi ülkesinin savaşta yıkılmaması, Avrupa ve geri bıraktırılmış ülkelere yaptığı satış ve borçlarla ekonomisindeki atıl kapasite sorununu önemli ölçüde çözmüş olması ve savaş sonrası yeni projelerin finansmanına girebilecek kadar güçlü olması idi. Rakiplerinden Almanya ve Japonya savaşta yenik durumda idiler. Onların herhangi bir iktisadi ve buna bağlı olarakta politik güçleri söz konusu değildi. Müttefikleri olan İngiltere ve Fransa ise savaştan büyük kayıplarla çıkmışlardı, yardıma ihtiyaçları vardı. Bu şekilde A.B.D., tartışılmaz lider durumuna yükseldi. Bu durum 70'lere kadar devam etti. Bu süre içinde, bir taraftan Avrupa Ekonomik Topluluğu şeklinde örgütlenen ve nihayet İngiltere, İrlanda ve Danimarkayı içine alan ülkeler topluluğu bir yandan, Japonya diğer yandan, süratli bir kalkınma ve modern teknolojilerle yeni atılımlar yapma sürecine girdiler. A.B.D. nin tartışılmaz üstünlüğü, 1971 Dolar devalüasyonu ile sarsıldı, dünya, iki veya üç kutuplu emperyalist-kapitalist ülkeler bloku şekline dönüştü. Bu durum kendisini Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Kalkınma Birliği ve Uluslararası Finansman Kurumu gibi emperyalist-kapitalist sistemin uluslararası nitelikteki kuruluşlarının karar alma mekanizmalarında da açıkça gösterdi.

İngilterenin A.E.T. ye üye olmadığı dönemlerle ilgili oy oranları istatistiklerine bakarsak emperyalist-kapitalist ülkeler blokunun çok başlılık olgusunun gelişimini daha iyi görebiliriz.

1947 yılında, daha sonraları A.E.T. yi oluşturacak Altıların (Federal Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) oy oranlarının toplamı % 13.02, İngilterenin % 14.17, A.B.D. nin ise % 34.23 idi. 1959 yılında ise, A.E.T. ülkeleri oy oranı % 15.16, İngiltere % 11.77, A.B.D.'nin ise % 28.43 idi. 1972 yılında ise, 1973 yılı başında A.E.T. ye resmen dahil edilen İngiltere, İrlanda, ve Danimarka ile Altılı A.E.T. oylarının toplamı % 27.80, A.B.D. oyu % 23.24 ve Japonyanın oy oranı ise % 3.82 idi. Bu zaman süresince iktisadi bir güç olarak dünya çapında yeniden ortaya çıkan Japonya, bu tür uluslararası kuruluşlarda, daha diğer emperyalist-kapitalist ülkelerle yarış edebilecek güçte değildi. 1972 yılında % 3.82 olan oy oranı, 1959 yılında % 2.44 idi.

Emperyalist-Kapitalist ülkelerin denetimi altındaki Dünya Bankasının geri bıraktırılmış ülkeler üzerindeki etkinliği gittikçe artmaktadır. Verilen kredilerin büyük çoğunluğu geri bıraktırılmış ülkeleredir. Sadece II. Dünya Savaşı sonrasında, Marshall Planı uyarınca batı avrupaya yardım

yapılmıştır. Daha sonra, batı avrupa ülkelerinde Dünya Bankası kredilerinin yerini Amerikan özel sermayesi almış, ve böylece Dünya Bankası kredileri hemen hemen kesilmiştir. Dünya Bankasının geri bıraktırılmış ülkelere verdiği borçlardaki büyük artışı gözlemek için Çizelge-2 ve 3'ü incelemek yeterlidir. Borçlardaki bu artış, geri bıraktırılmış ülkelerin, emperyalist-kapitalist ülkelerin denetimi altındaki uluslararası finans kurumlarına bağımlılığını arttırma doğrultusundadır. Dolayısıyla bu bağımlılık emperyalist-kapitalist ülkelere olan bağımlılığı daha da arttıracaktır.

Bankanın Tarım Kesimindeki Faaliyetleri :

Dünya Bankasının kırsal alandaki faaliyetleri, genellikle, tarım için gerekli kredileri vermeye yöneliktir. Bu açıdan banka, geri bıraktırılmış ülkelerin tarım sektörüne yapılan yatırımların karşılanmasında en büyük ve tek dış kaynak olarak gösterilebilir.

Son beş yılda, banka kredileri özellikle tarım kesimine yönelmiştir. Bunun nedeni geri bıraktırılmış ülkelerdeki kırsal kesimin belli bir kapitalistleşme sürecine girmesi ve emperyalist-kapitalist sistemin çıkarları doğrultusunda bankanın üzerine düşen işlevi yerine getirmesidir.

Bankanın faaliyete başladığı yıllarda tarımın belli bir doğrultuda geliştirilmesi amacıyla verilen krediler toplam kredi miktarı içinde küçük bir paya sahiptir. 1948-1960 yıllarında toplam banka kredileri içersinde tarım kredilerinin payı % 6'iken bankanın kredi politikasında yapılan değişiklik sonucu bu oran 1973-74 mali yılında % 24'e yükselmiştir.

ÇİZELGE IV.

1948 - 1974 MALİ YILLARI ARASINDA DÜNYA BANKASI ve IDA'NIN TARIM KONUSUNDA AÇTIĞI KREDİLER

(Milyon Dolar)

Yıllar	Tarımsal Proje Sayısı	Tarım İçin Verilen Kredi Miktarı	Proje Başına Verilen Kredi Miktarı	Bir yıl içinde Ödenen Ortalama Kredi Miktarı	Tarımsal Projelerin Toplam Banka ve IDA Projeleri İçindeki Yüzde Miktarı	Tarım İçin Verilen Kredilerin Toplam İçindeki Yüzdesi
1948-60	33	175.9	5.3	13.5	17	6
1961-65	33	484.4	14.7	96.9	16	12
1966-70	93	1,207.6	13.0	241.5	23	17
1971-72	72	855.4	11.9	427.7	26	16
1973-74	98	1,893.6	19.3	964.8	30	24

KAYNAK : The Assault on World Poverty.

Banka işlemlerinin başladığı yıllarda tarım kesimine açılan kredilerin büyük bir bölümü sulama projelerine yönelikti. 1948 - 1970 mali yılları arasında bankanın tarım alanında açtığı kredilerin % 48'i sulama projeleri ile ilgilidir. 1961 - 1965 yılları arasında ise sulamanın aldığı pay en yüksek düzeye ulaşmış ve % 79 olarak belirmiştir. Bu dönemden sonra sulama alanına yapılan yatırımlar için açılan kredilerin oranı, imalat, küçük

tarım işletmeleri balıkçılık, depolama, pazarlama ve ormancılık alanlarındaki projeler lehine % 30'a kadar düşmüştür.

1950 - 1968 mali yılları döneminde tarım alanına verilen toplam kredinin % 22.5'i yani miktar olarak % 138.8 milyon doları ulusal geliri kişi başına 150 doların altında olan ülkelere yapılmıştır.

1969 - 1974 mali dönemleri arasında bu miktar oran olarak % 38.2'ye ve miktar olarak da 1356 milyon dolara yükseltilmiştir (4).

Dünya Bankası - Türkiye İlişkileri

Dışa bağımlı iktidarların politikası sonucu 1944 yılında kurulan Dünya Bankası'na, Türkiye 1948 yılında katılmıştır. Türkiye Dünya Bankası'ndan ilk kez 1950 yılında kredi almıştır.

ÇİZELGE V

Türkiye'nin 30 Haziran 1960 Tarihine Kadar Dünya Bankası ile Yapmış Olduğu Anlaşmalar ve Almış Olduğu Krediler

Borçlanan ve Garanti Veren	Program veya Proje	Anlaşma Tarihi	Kredi Miktarı	Faizi	Vadesi
T. C. Hükümeti	Silolar İnşaatı	Tem. 1950	3.900.000	37/8	1954 - 1968
T. C. Hükümeti	Liman İnşaatı	Tem. 1950	12.500.000	41/4	1956 - 1975
T. C. Hükümeti	Liman İnşaatı	Şub. 1954	3.800.000	47/8	1956 - 1975
T. C. Hükümeti	Seyhan Barajı	Haz. 1952	25.200.000	43/8	1960 - 1977
(Garanti Veren) Sanayi Kalkınma Bankası	Özel Sanayiin Kalkınması	Ekim 1950	9.000.000	33/4	1957 - 1965
Sanayi Kalkınma Bankası	Özel Sanayiin Kalkınması	Eylül 1953	9.000.000	47/8	1958 - 1968
		Toplam :	**63.400.000** Dolar		

KAYNAK : T.C. Ziraat Bankası, Ekonomik Bülten, Sayı 24.

Bankadan 1950 mali yılında silolar inşaatı projesi için 3.9 milyon dolar, iki liman inşaatı projesi için ise 12.5 milyon dolar kredi alınmıştır. Ayrıca yine aynı yıl devlet garantisi ile özel sanayiinin kalkınmasının sağlanması amacıyla Sınai Kalkınma Bankasınca 9 milyon dolar kredi sağlanmıştır.

1952 mali yılında Türkiye'nin Bankadan Seyhan Barajı Projesi için 25.2 milyon dolar, 1953 yılında Özel Sanayiin kalkınması amacıyla Devlet garantisi ile Sanayi Kalkınma Bankasınca 9 milyon, 1954 yılında ise yine liman inşaatı projesi için 3.8 milyon dolar olarak yani 1954 mali yılı sonuna kadar 63.4 milyon dolar kredi aldığı görülmektedir.

1954 yılı sonuna kadar 4 proje için kredi alan ve özel sektör tarafından açılan iki krediye garanti veren Türk Hükümetiyle Dünya Bankası arasındaki ilişki bu yıldan sonra kesintiye uğramıştır.

Dünya Bankasından sağlanan kredilerin önemli bir bölümü olan proje kredileri özel sektöre aktarılmaktadır. Nitekim Dünya Bankası tarafından gönderilen bir heyetin önerisi üzerine özel sektöre kredi vermek için bir özel teşebbüs olarak Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası 1950 yılında kurulmuştur. Bu Bankanın kuruluş sermayesini ise çeşitli yerli ve yabancı kuruluşlar finanse etmiştir. Özel sektöre uzun vadeli yatırım kredisi sağlayan bu ban-

kaya Dünya Bankası 1960 mali yılı sonuna kadar 18 milyon dolar ve 1965 mali yılı sonuna kadar ise 127.666.377 TL.'sı kredi sağlanmıştır.

1960 mali yılı sonunda Dünya Bankası'nca Türkiye'ye açılan kredilerin toplamı 63.4 milyon dolar iken, 1960 - 1973 mali yılı sonunda bu miktarın 688 milyon dolar olup büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. 1974 mali yılı sonunda ise Dünya Bankası'nın Türkiye'ye 26 proje için toplam olarak 751 milyon dolar, Uluslararası Kalkınma Birliği'nde 10 proje için toplam olarak 178.5 milyon dolar kredi açtığı görülmektedir. Yani Dünya Bankası ve Uluslararası Kalkınma Birliği toplam 929,9 milyon dolar kredi açmıştır

1975 mali yılında Dünya Bankası'nın iki projeye 158 milyon dolar, 1976 mali yılında ise dört projeye 210.5 milyon dolar kredi açtığı saptanmıştır.

Uluslararası Kalkınma Birliği'nin ise 1975 ve 1976 yıllarında Türkiye'ye kredi vermediği görülmektedir.

Türkiye'nin Dünya Bankası'na üye olduğu 1948 yılından 1976'ya kadar bankaca Türkiye'ye açılan kredi toplamının 1.119.900.000 dolar olduğu anlaşılmaktadır(5).

Sonuç olarak diyebilirizki Dünya Bankası ve onun yan kuruluşları verdikleri kredilerle geri bıraktırılmış ülkelerde özel sermayenin geliştirilmesini sağlamakta, dışa bağımlı kapitalist gelişme sürecinin gerektirdiği alt yapı ve tarım kesimi yatırımlarını yapmaktadır. Bu yöntemlerle emperyalist sömürüyü yoğunlaştırmaktadır.

KAYNAKLAR :

(1), (4), (5) T.C. Ziraat Bankası, Ekonomik Bülten, Sayı 24, s. 56, 59, 64.

(2) Dünya Bankası Bülteni, Nisan 1976, s. 4, 5.

(3) Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Birinci Yıllık Rapor, 27 Eylül 1946.

DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK PLAN ÜZERİNE

Ekonomik planlama en genel hatlarıyla, üretimin nicel ve nitel anlamda toplumun ihtiyaçlarıyla uyumlu ve tutarlı bir biçimde gelişmesini sağlamaya yönelik bilinçli düzenleme ve belirlemeler olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, ekonominin planlanmasından amaç üretimin belirlenmiş toplumsal ihtiyaçlara uyumunu sağlamaktır. Burada yapılan tanımın biraz daha açıklık kazanması amacıyla şu nokta özellikle vurgulanmalıdır; planlar üretimin, ihtiyaçlara uyumunu sağlamada sözkonusu uyumun gerektirdiği önceliklere göre veya başka bir ifade ile öncelikleri içerecek biçimde hazırlanmalıdır.

Yukarıda yapılan tanımdan da anlaşılabileceği gibi, ekonominin planlanması, saptanmış hedefleri gerçekleştirmek doğrultusunda üretim sürecinde anarşiye yer bırakmayacak rasyonel bir düzen sağlamaya yöneliktir. Fakat burada söz konusu olan, yalnızca üretim birimlerinin tek tek kendi içlerinde sağlayacakları ekonomik rasyonellik değildir. Bu, yalnızca sözkonusu birimlerin kârlarının azamileştirilmesine yönelik bir rasyonelliği kapsar. Ekonominin planlanmasıyla belirlenmeye çalışılan şey ise, toplumsal üretim ölçeğinde sağlanacak olan rasyonelliktir. Rasyonelliğin toplumsal üretim ölçeğinde sağlanması ise ancak, üretim birimlerinin tamamının, belirlenmiş toplumsal ihtiyaçları karşılama amacına tabi kılınmasıyla mümkündür. Fakat, bunun üretim araçlarının özel mülkiyetinin ve değişim ve kâr amacına yönelik üretimin geçerli olduğu bir ekonomik düzende - işletmeler arasındaki rekabet nedeniyle - gerçekleştirilmesi olanaksızdır. Bu nedenle, değişim için üretimin, üretim faaliyetine egemen olduğu veya neyin, ne kadar, nasıl üretileceğinin daha fazla kâr elde etme güdüsü ile hareket eden kapitalistler tarafından belirlendiği kapitalist düzende ekonominin planlanmasından söz edilemez. O halde, ekonomik planlamanın temel ve vazgeçilmez ön koşulu, üretim araçlarının özel mülkiyetinin kaldırılmasıdır. Bu, **planlamanın temel ön koşulu üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir** şeklinde de ifade edilebilir.

Ekonominin planlanabilmesi için gerekli ön koşullardan birisi de **üretimin toplumsallaşması, veya diğer bir deyişle sosyalizasyonudur.** Bilindiği gibi, üretimin sosyalizasoyonundan kastedilen üretimin giderek daha büyük birimlerde gerçekleştirilmesidir.

Plan yapılabilmesi bir yönüyle ekonomiye ilişkin bilgi ve verilerin toplanabilmesine bağlıdır. Ancak, birbirleriyle rekabet eden küçük işletmelerden kurulu bir ekonomide söz konusu verilerin yeterince toplanabilmesi olanaksızlaşır. Diğer taraftan planda ön görülen hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünden söz konusu küçük ve yaygın işletmelerin denetlenmesi de olanaksızdır. Bu nedenle de, planın etkin bir araç olarak kullanılabilmesi zorlaşır. Ancak üretimin sosyalizasyonu ile ilgili olarak söylediklerimiz, üretimin giderek daha büyük birimlerde gerçekleştirildiği, tekellerin hakim olduğu bir kapitalist yapıda plan yapılabileceği anlamına gelmez. Daha önce de belirttiğimiz gibi, ekonomik planlamanın vazgeçilmez ön koşulu üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir. Çünkü tekelci bir ekonomik yapıda da işletmeler arasında rekabet devam eder ve işletmeler toplumsal ölçek düzeyinde değil, işletme düzeyinde ve daha fazla kâr amacına yönelik bir rasyonellik peşindedirler.

Yukarıda kısaca belirlemeye çalıştığımız, temel ön bilgi ve ilkeler açısından, genel olarak Türkiye'deki planlama çalışmalarına özel olarak da **Dördüncü Beş Yıllık Plana (D B Y P)** baktığımızda, yapılan çalışmalara «planlama» çalışması, eldeki döküman-

lara da «plan» diyebilmemiz olanaksızdır. Uzun uzun anlatmaya gerek yok. Türkiye'de gerçek bir planlamanın gerektirdiği, yukarıda belirlenen ön koşullar mevcut değildir. Bu nedenle, yapılan planlar da, planların sahip olması gereken ögelerden yoksundur. Örneğin gerçek anlamda bir planın en temel özelliklerinden biri **emredici** olmasıdır. Halbuki Türkiye'deki planların belirleyici özelliği yalnızca kamu kesimi için «emredici», özel kesim için «özendirici» olmasıdır. Aslında kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu bir ülkede bunun tersini beklemek de olanaksızdır.

Bütün bu söylenenlerden sonra, şöyle bir soru sorulabilir: genel olarak tüm kapitalist ülkelerde, özel olarak da Türkiye'de planlama olanaksız ise D B Y P veya herhangi bir plan üzerinde tartışmanın, herhangi bir önemi veya anlamı var mıdır? Aslında, bu sorunun cevabı, plan adı verilen belgelerin gerçek niteliklerinin ve ne işe yaradıklarının tesbitinden geçer.

Öncelikle şunu vurgulamakta yarar var; Türkiye'de yapılan beş yıllık planların «plan» diye nitelendirilebilmesi ancak burjuva iktisatçılarının yaptığı plan tanımına uygun olmasıyla sınırlıdır. Yani gerçek anlamda bir planlama ile uzaktan yakından bir bağlantısı yoktur. Ancak, söz konusu belgelerin, Iürkiye'de yaygın bir biçimde plan olarak isimlendirilmesi nedeniyle biz de yazının şimdiye kadarki bölümünde olduğu gibi, bundan sonraki bölümde de «plan» terimini kullanacağız.

Yeniden yukarıda sorduğumuz sorunun cevabına dönersek şunları söyleyebiliriz; Türkiye'de plan adı verilen belgeler, burjuvazinin yönelmek istediği hedefleri, bu yönelişin nedenlerini ve bunların sınıfsal içeriğini sergilemesi açısından önemlidir; planlar üzerinde yapılacak olan tartışmalar konuya bu şekilde yaklaşıldığı ölçüde anlamlıdır. Yapılan planların işlevi ise devlet kaynaklarının tekelci sermayeye aktarma sürecinin rasyonelleştirilmesi olarak özetlenebilir. Diğer bir deyişle, ekonomik büyümeyi, kapitalist yoldan gerçekleştirmeye yönelmiş bulunan Türkiye'de, planlar devlet kaynaklarının tekelci sermayeye aktarılması yöntemini rasyonalleştirmeye yönelik belgeler niteliğindedir. Özetlemek gerekirse; hayata geçirilsin veya geçirilmesin, plan niteliği taşısın veya taşımasın söz konusu belgeler tekelci burjuvazinin hangi koşullar altında ve hangi amaçlarla, Türkiye ekonomisinin gelişmesini ne yönde belirlemek istediğini saptayan belgeler durumundadır.

İşte bu nedenledir ki, Türkiye'de egemen güçler ittifakı içerisinde yer alan ve kapitalistleşme sürecinin kaydettiği gelişmeye bağlı olarak bu ittifak içerisinde giderek belirleyici güç olma niteliğini güçlendiren tekelci burjuvazi beş yıllık planları benimser ve savunur. Devletin yıllık gelir ve harcamalarını düzenleyen bütçelerin, 5 yıllık planların yıllık uygulama programlarına uygun olarak hazırlanması ilkesi de planın yukarıda belirtilen işlevini somutlaştıran bir örnektir. Bu durum, planların yalnızca kamu kesimi için emredici olma özeliği ile birlikte düşünüldüğünde sorun daha iyi kavranabilecektir.

Bu açıdan bakıldığında, planlarda yer alan bütün sektörleri kapsayan hedeflerin gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi tekelci burjuvazi yönünden fazla önem taşımamaktadır. Bunu MC hükümetinin Maliye Bakanı şöyle ifade etmektedir; «programa kalkınma hızının konulmasının bir önemi yok, sonra programa % 7 koyuyorsunuz, yıl sonuna bakıyorsunuz % 6 olmuş, ya da % 8 olmuş.» Bu sözler Türkiye'de yapılan planların niteliğini ortaya koyduğu gibi planın sahip olduğu işlevi de açıkça belirtmektedir.

Ülkedeki planlama çalışmaları ve planlar üzerinde yapılan bu genel açıklamalardan sonra D B Y P'ıne geçildiğinde ortaya daha ilginç bir görünüm çıkmaktadır. Bu görünüm, hemen

herkesin gazete ve diğer haberleşme araçlarında izlediği gibi, bu yıl planın hazırlanıp meclislerde tartışılıp kanunlaşması gerekirken, hükümetin tartışılmak üzere meclislere bir plan sunamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçi bir kaç saat içinde garip yöntemlerle hazırlanmış bir plan vardır ortada, ama işin gayriciddiliğinin hemen herkes farkındadır. Ve bu nedenle de sorun genellikle gazete ve dergilerin mizah sütunlarını daha fazla işgal etmiştir.

Aslında, D B Y P 'la ilgili olarak vurgulanması gereken nokta planın hazırlanması sırasında, egemen güçler ittifakının politik temsilcilerinin içine düştüğü durumdur. Planın son ana kadar hazırlanmayışı, bu nedenle bütçenin mevcut yasalara aykırı bir biçimde düzenlenmesi egemen sınıfların içine düştüğü bunalımın yeni bir göstergesi olmuştur. D B Y P 'nin hazırlanması sırasında izlenen yöntemler, egemen güçlerin legalitelerini giderek yitirdiklerini bir kez daha somutlaştırmıştır. Diğer bir deyişle egemen güçlerin ülkeyi yönetemez duruma düşmeleri ile belirginleşen bunalımları onları kendi koydukları yasaları bizzat kendileri tarafından çiğneme sınırına kadar itmiştir. D B Y P 'nin en önemli yanlarından biri budur.

D B Y P 'la ilgili diğer bir ilginç nokta da, ekonominin büyüme hızının ne olacağının saptanması ile ilgili olarak ortaya çıktı. Hatırlıyabildiğimiz kadarıyla, planlı dönemin başlangıcından bu yana hemen her planda ekonominin dış kaynaklara olan bağımlılığının kaldırılması veya azaltılması ilkesi yer almıştır. Bu, ithal ikamesi politikasıyla sağlanmaya çalışılacaktı, ancak, takip edilen ithal ikamesi politikası, ülkede montajcılık niteliği ağır basan, tüketim malları üretimine yönelik bir sanayiin ortaya çıkmasına neden olmuş, sonuçta dışa bağımlılık azalmamış, tam tersine artmıştır. Bu durum, ülke ekonomisinin emperyalist-kapitalist sistemin kendine özgü uluslararası işbölümü düzeninin gereklerine göre belirlendiğinin bir göstergesi olmuştur. Bu gelişmenin bir sonucu olarak Türkiye ekonomisinde, iki önemli operasyona gerek duyulmuştur. Bunlar, 1970 ve 1977 operasyonları olup doğrudan doğruya emperyalizm tarafından dikte ettirilmiştir. Burada açıklamaya çalıştığımız şey, planların, ülkenin ekonomik yapısını kendi kendine yeterli bir yapıya kavuşturmadığı ve giderek tam bir aldatmacaya dönüştüğü gerçeğidir. Yani ekonomi dinamiği daha önceden belirlenmiş bir çizgi doğrultusunda gelişimini sürdürmektedir. Bu çizgi, planları yapan teknokrat ve bürokratların dışında uluslararası tekelci sermaye ile yerli egemen güçler ittifakının çıkarlarının çakışma noktalarının belirlediği bir dinamik tarafından yönlendirilmektedir. İşte bu nedenle planlarda saptanan büyüklüklerin fazla bir anlamı yoktur. Çünkü plan olmasa dahi Türkiye ekonomisi yine bu doğrultuda gelişecek ve yine bugünkü büyüklüklere ulaşacaktı.

1977'de Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin dikte ettiği koşullar doğrultusunda gerçekleştirilen operasyonun yan ürünlerinden biri de büyüme hızının düşürülmesidir. I M F, Türkiye'ye % 5 civarında bir büyüme hızı tavsiye etmiştir. Diğer taraftan bilindiği gibi, 1977 yılı programının büyüme hızı ile ilgili bir rakam konulmamasına rağmen % 7 lik bir büyüme hızı hedef alınmıştır. Aslında, yukarıda açıklamaya çalıştığımız nedenlerden ötürü her iki oranın da fazla bir anlamı yoktur. Çünkü ekonominin büyüme hızını belirleyen temel etken planda öngörülen hedefler değil, ekonominin gelişim çizgisini tesbit eden güçlerin içinde bulunduğu koşullardır.

D B Y P 'nin diğer özellikleri ise şöyle özetlenebilir; plan staratejisinde «gelir dağılımıy»la ilgili bir başlık olmasına rağmen, başlığın altında gelir dağılımında görülen adaletsizliğin giderilmesi yönünde tek bir kelimeye dahi rastlanmamaktadr. Gelir dağılımı

başlığı altındaki bölüm uzun uzun bölgeler arası dengesizliklerden sözetmektedir. Anlaşılan MC hükümeti. gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi sorununa gelir grupları ve toplumsal sınıflar açısından değil coğrafi açıdan yaklaşmayı denemekte ve böylece ekonomik ve sosyal politikaya kendi çapında yeni «katkı»larda bulunmaktadır.

D B Y P 'nin ilginç özelliklerinden biri de, **«manevi kalkınma»** diye bir hedef içermesidir. Manevi kalkınmanın bir değişken olarak planda yer alması MC'nin planlama teorisine yaptığı ayrı bir «katkı» niteliğindedir. Burada sanırız hemen herkesin merak ettiği konu manevi kalkınma büyüklüğünün ölçütüne ilişkin katkının nereden geleceğidir.

İşin mizaha açık yanı bir tarafa bırakılırsa; D B Y P 'nin bir diğer özelliği de öngörülen bazı hedeflerin, planda yapılan hesaplamaların dayandığı varsayımları yalanlamasıdır. Örneğin, D B Y P'da yapılan hesaplamalar nisbi fiyatların sabit kalacağı varsayımına dayandırılmaktadır. Bu aslında planlama açısından gerekli bir varsayım olmasına rağmen, Türkiye koşullarında hiç bir geçerliliği yoktur. Nitekim plan stratejisi de bunu göstermekte ve planın dayandığı nisbi fiyatlara ilişkin varsayım şu cümle ile yalanlamaktadır. «Fiyat artışlarının ve nisbi fiyat yapısındaki dengesizliklerin uzun dönemli ekonomik ve sosyal alandaki hedefleri aksatmayacak şekilde sağlıklı bir gelişme içinde düzenlenmesi esastır.»

DENİZ TAŞIMACILIĞINDA EMPERYALİST SÖMÜRÜ

I. Deniz Taşımacılığı ve Geri Bıraktırılmış Ülkeler

Dünya ticaretinin yaklaşık olarak % 80'i denizyolu ile yapılmaktadır. Toplam ticaret filosu gayri safi tonajının % 83'üne gelişmiş kapitalist ülkeler hakimdirler. Liberya ve Panama bir yana bırakıldığında, bütün geri bıraktırılmış ülkelerin sözkonusu toplam içindeki payları 16.400 bin tondur. Başka bir anlatımla bu miktar, dünya ticaret filosunun % 7.7'ine tekabül etmektedir (1). (Liberya ve Panama filoları da milli değildir ve gelişmiş kapitalist ülkelerin büyük nakliyatçılarının kullandıkları bir bandıradan ibarettir.)

Ekonomileri emperyalizme bağımlı ülkelerin yoğun bir sömürüye tabi tutuldukları alanlardan biri de deniz taşımacılığıdır. Geri bıraktırılmış ülkelerde üretici güçlerin gelişimi güdük ve emperyalizmce belirlenmiş durumdadır. Bu ülkelerde genellikle emperyalist tekellerle bütünleşerek kurulan sanayiler, gereksindikleri hammadde, yarı - mamul madde, makina, teçhizat ve teknolojiyi dışardan tekel fiatlarıyla almak durumundadırlar. Buna karşılık sözkonusu ülkelerin dışarıya sattıkları, geleneksel tarım ürünlerinin sınırlarını pek aşmamaktadır. Üstelik emperyalist tekeller bu ürünleri de değerlerinin altında fiyatlarla satın alırlar.

Sorun, yanlız alım - satım sürecindeki sömürüyle kalmaz, aynı biçimde kendisini alım - satımı sözkonusu olan ürünlerin taşımacılığında da sürdürür. Emperyalist tekeller taşımacılık işine de el koyar, bu alandaki egemenlikleri ile birlikte sömürü zincirine bir halka daha eklerler. Bu zincire bağlı ülkelerden biri de Türkiye'dir.

II Türk Deniz Taşımacılığında Emperyalist Sömürü

Üç tarafı denizle çevrili bir ülke olan Türkiye'nin, dış ticaretinin % 98'i deniz yoluyla yapılmaktadır.

1964 - 74 yılları arasını kapsayan bir araştırmanın sonuçlarına göre; on yıl içerisinde Türkiye'de ihracatın ortalama olarak % 19'u Türk gemileriyle, % 81'i ise emperyalist gemi tekellerince ithalatın ise % 29'u Türk gemileriyle % 71'i ise yabancı gemilerce yapılmıştır (2).

Verilerin açıkça ortaya koyduğu gibi Türk deniz taşımacılığına emperyalizm damgasını vurmaktadır.

Emperyalist gemi tekellerine ödenen navlunlar ile Türk gemileri için

ÇİZELGE 1 : Ticari Navlun ve Sigorta Gelir ve Giderleri (Milyon Dolar)

	Navlun		Sigorta		Toplam	
Yıllar	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider
1964	9.0	54.0	—	5.0	9.0	59.0
1965	6.0	57.0	1.0	2.0	7.0	59.0
1966	12.0	64.0	3.0	2.0	7.0	59.0
1967	7.0	58.0	1.0	3.0	18.0	61.0
1968	13.5	79.0	3.0	3.0	16.0	82.0
1969	8.0	59.0	1.0	5.0	9.0	64.0
1970	5.0	94.8	0.3	9.4	5.3	104.2
1971	11.8	120.8	1.2	12.0	13.0	132.6
1972	8.0	114.7	1.0	10.0	9.0	124.7
1973	36.0	146.8	13.6	20.2	49.6	177.0
1974	40.0	200.0	15.0	28.0	55.0	228.0

KAYNAK : Maliye Bakanlığı, Ödemeler Dengesi

sağlanan navlun gelirleri konusunda kesin bilgiler ve hesaplamalar bilinmemekte ya da gizli tutulmaktadır. Bununla beraber, Maliye Bakanlığı tarafından Uluslararası Para Fonu (IMF) için hazırlanan Ödemeler Dengesi çizelgelerinde bu tür gelir ve harcamalar için bazı bilgiler buluna ilmiştir.

Büyük döviz kaybına neden olan bu sorun, yanlız taşımacılık için yapılan ödemelerle kalmamakta aynı zamanda kendisini gemi sigortacıl ğı alanında da sürdürmektedir.

Türkiye'de, Deniz Ulaştırma Mali SorumlulukSigortası yapabilecek sigorta kuruluşları olmadığı için Türk armatörleri zorunlu olarak mali sorumluluk sigortalarını emperyalist sigorta şirketlerine yaptırma ve sigorta primini de döviz olarak dışarıya transfer etmek zorunda kalmaktad rlar. Örneğin, D. B. Deniz Nakliyatı T.A.Ş.'nin mali sorumluluk sigortası için emperyalist sigorta şirketlerine 1976 yılında ödediği prim tutarı 17 milyon TL.'dir (3).

Yukardaki çizelgenin de açıkça ortaya koyduğu gibi 1964 - 1974 yılları arasında emperyalist gemi tekelleri ve sigorta şirketlerine ödenen navlun ve sigorta giderleri toplamı 11 milyar 157 milyon dolar olmuş, buna karşılık sağlanan gelir 2 milyar 79 milyon dolarda kalmıştır.

Dışa bağımlılığın her geçen yıl daha ileri boyutlara ulaştığı gerçeği bağlamında düşünüldüğünde, navlun ve sigorta giderleri için yapılan ödemeler tekelci burjuvazinin sürekli olarak yaşadığı döviz darboğazını önümüzdeki günlerde daha ölümcül duruma getirecek etkenlerden biridir.

Nitekim, 1977 - 1982 yılları arası navlun harcamaları için şu tahminler yapılmaktadır.

ÇİZELGE : 2 1977 - 1982 YILLARI ARASI TAHMİNİ NAVLUN HARCAMALARI

Yıllar	İthal Yükleri Navlun (bin/TL.)	İhraç Yükleri Navlun (bin/TL.)	Toplam Navlun (bin/TL)
1977	3.106.802	2.722.692	5.829.494
1978	3.386.405	2.696.587	6.082.992
1979	4.054.962	2.796.110	6.851.072
1980	4.638.452	2.803.533	7.441.985
1981	5.392.092	2.939.751	8.331.843
1982	5.953.766	3.168.500	9.122.266

KAYNAK : DPT, Deniz Ulaştırması ve Limanlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, S. 100.

Yukardaki toplam sonuçlara bir de dışa bağımlılığın artması ile birlikte ortaya çıkacak artışlar ve sigorta giderleri eklendiğinde, toplam ödemeler astronomik rakamlara varacaktır.

III. Türk Deniz Ticaret Filosunun Yapısı

İthalatın üçte ikisinin, ihracatın ise beşte dördünün emperyalist gemi tekellerince yapıldığını belirtmiştik. Bu veriler, «Türk Ticaret Filosunun oldukça güçsüz olduğu» izlenimini bırakabilir. Böyle bir kanıya varmadan önce Türk Ticaret Filosunun durumuna bir göz atalım.

Türk Deniz Ticaret Filosu, 100 ve daha yukarı gros tonluk gemiler itibariyle, Lloyd's Register of Shipping istatistiklerine göre 743.071 gros tonla dünya ülkeleri arasında Bermuda'dan sonra 33. sırada yer almaktadır. Yine aynı istatistiklere göre, 340 adet gemiden oluşan Türk Ticaret Filosunun 566 bin gros tonunu; 299 adet kuru yük gemisi ile yolcu gemileri, 177 bin gros tonunu da 41 adet akaryakıt gemisi oluşturmaktadır (4). Türk Ticaret

Filosunun % 92'sini 500 gros tonluk ve daha büyük gemiler oluşturmaktadır. Bu oran dünya tonajı için % 97.5 civarında, D. B. Deniz Nakliyatı T.A.Ş. için ise % 99 oranındadır (5).

Filonun 1974 yılı itibariyle devlet ve özel kesim arasındaki payı şöyledir.

ÇİZELGE : Türk Deniz Ticaret Filosunun Kapasitesi

1974	Gemi Sayısı (*)	DWT (*)	%
Kamu	96	905.623	67
Özel	58	553.733	33
Toplam	153	1.352.687	100

KAYNAK : Görüş, Nisan 1975, TÜSİAD

(*) 300 Gros Ton'a tekabül eden DWT lik gemiler hariç.

(**) DWT (Dead Weight Tonage) müsade edilen yükleme sınırları içinde geminin taşıyabileceği en büyük yük tutarıdır.

Devlet kesiminde, taşımacılık ve kapasite yönlerinden D.B. Deniz Nakliyatı T.A.Ş. özel bir yere sahiptir. Bu kurum, 28 kuru yük gemisi, 10 dökme yük gemisi, 10 koster, ve 9 tanker olmak üzere 834.724 DWT luk bir güce sahiptir. (6)

Türk Ticaret Filosunun % 60'ına sahip olan D.B. Deniz Nakliyatı T.A.Ş., ortalama olarak ihracatın % 7 sini ithalatın % 8 ini taşımaktadır. (7) Kuruluşun mevcut olanakları karşısında kullanabildiği kapasitesinin ne kadar düşük olduğu ortadadır. Bunun nedenlerine biraz ilerde değineceğiz.

Filonun % 33 ünü özel kesimin elinde tuttuğunu belirtmiştik. Geri kalan % 7 lik kısım ise Denizcilik Bankası T.A.O. ve kendi işlevlerine ilişkin taşıma hizmetleri yapan Petrol Ofisi, TCDD, Et Balık, Etibank, Ereğli Kömür İşletmeleri, Bayındırlık Bakanlığı ve T.C. Karayolları Genel Müdürlüğüne ait gemilerdir.

Gemi yaşları açısından, dünya filosuna göre Türk Ticaret filosunun durumu için 1973 yılı değerine göre şunlar söylenebilir, Filonun % 59 u 15 yaştan daha genç, % 52'si ise 19 yaştan genç gemilerdir. Analiz, D.B. Nakliyat Filosu için yapıldığında; 10 ve daha aşağı yaştaki gemi tonajının (şilep ve tanker) tüm şirket filosu tonajına oranının % 63 olduğu görülür.

Bu oran dünya oranının üzerindedir. Bu da, D.B. Deniz Nakliyat T.A.Ş. in gerek Türkiye'de gerekse dış sularda Denizyolu taşımacılığı bakımından oldukça iyi olanaklara sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

IV — Emperyalizme Bağımlılıktan Kaynaklanan Sorunlar :

Tüm bu gelişmelere karşın ihracat ve ithalat mallarının taşınmasında son on yılda yabancı gemilerin payı yükselmiştir, D.B. Deniz Nakliyat T.A.Ş. ise yapabileceğinin çok altında iş yapabilmiş atıl kapasitede çalışmak durumunda bırakılmıştır. Kurumun toplam taşımacılık içinde payının bu denli küçük olmasının en büyük nedeni emperyalist tekellerin **FOB ihracat ve CIF ithalat zorlamalarıdır.** Bu uygulamayı şöyle açıklayabiliriz : CIF, satın alınan malın bedeli, sigorta primi ve taşımacılık sözcüklerinin baş harlerinden oluşur. CIF ithalat zorlamasında bulunan bir tekel, sattığı ürüne ek olarak onun taşımacılığı ve sigortası için gerekli ödemelerinde kendisine veya işbirliği içinde olduğu gemi tekellerine yapılması koşuluyla mal satmaktadır. FOB ise; terimde adı geçen hareket limanına yanaşan geminin bordosuna kadar masrafların satıcıya, on dan sonrakilerin alıcıya ait olduğu satış koşuludur. FOB ihracat zorlamasın da bulunan bir tekel satın alacağı malın taşımacılığını da kendisi yapmaktadır. Türkiye gibi ülkelerdeki emperyalizmle bütünleşmiş yerli tekelci sermaye, bu türden zorlamalara karşı çıkacak güçte değildir. Karşı çıkmak yerine koşullar kabullenilir ve taşımacılık için ödenen fahiş tutarlar üretilen ürünlerin maliyetine yansıtılır. Bunun da yükünü ürünlerin tüketicisi, geniş emekçi sınıf ve tabakalar çeker. İşte, tükettiğimiz ürünlerin fiatlarının bu denli yüksek olmasının bir nedeni

de emperyalist gemi tekellerine taşımacılık karşılığı ödenen yüksek tutarlardır.

Böyle bir zorlamanın sonucu bir devlet kuruluşu olan D.B. Deniz Nakliyat T.A.Ş. atıl kapasite çalışmak zorunda kalırken özel kesimdeki gemiler ise ihracatın % 12 sini ithalatın ise % 21 ini taşıyarak karlı durumlarını sürdürmekte ve bir taraftan da sürekli olarak kendilerine devletin teşvik ve kolaylıklar sağlamasını istemektedirler. Burada sözü burjuvaziye bırakalım; «Diğer ülkelerde bulunan teşvik ve kolaylıkların bulunmayışı, malzeme sağlanmasındaki engeller, sermaye ve kredi eksikliği,i yer, enerji ve diğer altyapı sorunları, ihracata dönük sübvansiyon, kredi gibi tedbirlerin bulunmayışı gemi sanayinin gelişmesini engellemektedir.» (8)

Sermayenin isteği olan gemi satınalma ve inşa kredileri, Türkiye'deki tersanelerde veya yabancı tersanelerde gemi inşa ettiren veya emperyalist ülkelerden gemi satın alan armatörlere sağlanan finansman olanaklarıdır. Gemi inşa sübvansiyonları ise, devletin armatörlere ve tersanelere karşılıksız aktardığı finansman olanaklarıdır. Sermayenin bir diğer talebi olan, vergi muafiyeti, ise, denizcilikle uğraşanların gemi inşa ettirmeleri, satın almaları ve işletmeleri halinde, gümrük, gelir ve kurumlar vergisinde yapılan indirimler ve muaflıklardır. İşletme kredileri, gemi işletme giderlerinin bir kısmını karşılaması için, Devlet tarafından sağlanan krediler olarak tanımlanmaktadır. Gemisini hurdaya çıkarma durumunda olan armatörlere, yeni gemi alabilmesini sağlamak amacıyla hurdaya çıkardığı geminin yenisinin değeri üzerinden, belirli bir oranda da Devletin prim vermesi ise «hurda prim» i olarak adlandırılır (9).

Sermaye, bir devlet kuruluşu olan D.B. Deniz Nakliyat T.A.Ş.'in sağladığı taşımacılık olanaklarını emperyalizme bağımlılığı nedeniyle kullanamamak durumunda kalmakta ve bu kurumun atıl kapasite çalışmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, bağımlılığınh «yetersiz olanaklar» incir yaprağıyla kapatan burjuvazi, kendisinin sahip olabileceği gemilerin temini için devletten cömert teşvikler sağlamaktadır. Açıktır ki, devletten sömürücü azınlığa aktarılan ve emperyalist gemi tekellerine yapılan yüklü ödemeler emekçi sınıf ve tabakaiarın alınteri ve gözyaşlarından başka birşey değildir. Emperyalizme bağımlılığın giderek artması bu süreci hızlandırırken politik yoğunluğu giderek artan sınıflar mücadelesi ise bu sömürüye son verecek günlerin doğum sancılarını çekmektedir.

NOTLAR :

1) Pierre Jaleé, **Üçüncü Dünyanın Yağması, s. 78, Sosyal Yayınları,** 1975, İstanbul.
2) T.C. Devlet Planlama Teşkilâtı, **Türk Denizciliğinin Geliştirilmesi,** 1974, Ankara.
3) T.C. Devlet Planlama Teşkilâtı, **Deniz Ulaştırması ve Limanlar Özel İhtisas Komisyon Raporu,** s. 99, 1977 - Ankara.
4) Yaşar Gürkök, **İhracat Yönünden Denizyolu Ulaştırması,** s. 5 İGEME Yayınları 1975 - Ankara.
5) T.C. Maliye Bakanlığı, Hazine Genel Müdürlüğü, **1976 KİT ve İştirakleri Yıllığı,** 1977 - Ankara.
6) DPT, Türk Denizciliğinin Geliştirilmesi s. 18.
7) Yaşar Gürkök, a.g.e. s. 7.
8) **Görüş,** Temmuz 1977, TÜSİAD
9) DPT. a.g.e s. 21.

ELEŞTİRİ - ÖZELEŞTİRİ

Gerek kişiler arasında, gerekse bir örgüt içinde amaçlara uygun, sağlıklı bir çalışmanın sürdürülebilmesi için eleştiri ve özeleştiri mekanizmasının işletilmesi gerektiği hep yinelenip durulur. Ancak, çoğu kez, hayati öneme sahip olan bu ilke ya hep gözardı edilir, ya da yanlış bir biçimde yorumlanıp «uygulanır»; doğallıkla, sorunlara çözüm bulmak yerine çözümsüzlük başgösterir.

Her olguya, belli bir teorik perspektif içerisinde yaklaşılır ve çözümlenmeye çalışılır. Ancak, sözkonusu bakış açısıyla olgular çözümlenemiyorsa, o bakış açısını oluşturan kavramlar ve önkabuller yeniden gözden geçirilmelidir. Nitekim, uygulanmaya çalışılan eleştiri - özeleştiri mekanizması da sorunların — Marksizmin öngördüğü biçimde — çözümüne elvermiyorsa eleştiri ve özeleştiri kavramlarını yeniden ele alıp gerçek muhtevasına kavuşturmak gerekir.

Gözlemlenebildiği kadarıyla, gerek kişiler arasında, gerekse de kuruluşlar içerisinde yaygın eleştiri anlayışı bilimsel olmaktan uzaktır. «Eleştiri» diye yapılanlar, çoğu kez, birilerinin yanlış yaptığını söyleyen ama doğru alternatif sunmayan veya eleştirilen kişi karşı görüşten ise onu kitleler önünde çıkmaza sokmaya çalışan ve ortaya çıkacak «parsa» yı toplamayı amaçlayan itirazlar ve yergiler olmaktan öteye gidememektedir. Yanlışlar silsilesinin diğer bir yüzünde ise **eleştiriden kaçmak** anlayışı yatmaktadır. Bu anlayışta «eleştirmek» le «birilerini gücendirmek» anlayışı özdeşleştirilmekte ve eleştirilecek kimseyi veya grubu «incitmekten», «hiç yoktan düşman kazanmak» tansa susmak yolu tercih edilmektedir. Bu anlayışın bir başka boyutu ise, bazı kişi veya kişileri eleştiriden muaf tutmak, onların yanılmazlığını kabullenerek bir takım düşünce ve davranışların değerlendirilmesinde kıstas olarak Marksizm'in yerine bu kişi veya kişilerin düşünce veya davranışlarını kabullenmektir. Bütün varyasyonlarıyla bu Marksizm dışı yanlış eleştiri anlayışı, yanlışın kendisini yeniden üretmesine imkân tanımaktadır.

Diğer taraftan özeleştiri ise, «puanım düşer, prestijim sarsılır» anlayışı içerisinde ya hiç yapılmamakta, ya da birilerinin ortaya çıkıp yaptığı yanlışları sıraladığı ve özür dilediği bir 'işlem olarak gözükmektedir. Bu türden, «günah çkarma» olarak tanımlanan davranışların giderek fanatik bir biçime büründüğü de somutta görünen bir gerçektir.

Oysa **eleştiri**; bir kimse veya gruba, yanlış olan şeyin gösterilmesi ve doğru alternatifin sunularak yanlışın düzeltilmesine yardımcı olunması eylemidir. Evet, **eleştiri bir yardımdır, aynı zamanda bir görevdir de.** Bu bağlamda yapılmış bir eleştiriden, eleştirilen kimse memnunluk duymalı ve amaca ulaşmak için karşılıklı eleştiri sürekli kılınmalıdır. Ayrıca; yukarıdaki eleştiri tanımı gözönüne alındığında, «kıyasıya eleştiri», «şiddetli eleştiri», «fiili eleştiri» vb. kavramların Marksist eleştiri anlayışının sınırları dışında olduğu bilinmelidir.

Özeleştiriye gelince; bilindiği gibi insanlar olguları belli bir bakış açısıyla algılar ve buna bağlı olarak davranışlarda bulunurlar. Eğer bir davranış yanlış ise, yanlışı yapan kişinin «ben şunu yaptım, hatadır; özür dilerim» biçiminde ortaya çıkması bir özeleştiri yapmak değil, günah çıkarmaktır. Oysa özeleştirinin ilk adımı, o yanlış davranışı üreten bakış açısının analizini yapmaktır. Olguları açıklarken kullanlan kavramlar, ön kabuller Marksist bir öze sahip değilse; ve aralarındaki ilişki doğru kurulmamışsa o bakış açısının yaratacağı ürün «yanlış davranış» olacaktır. O halde böyle bir teorik bakış açısının sonucu ürünlerden üzüntü duymayı dile getiren bir «özeleştiri (!)» yerine bu yanlışlar üreten bakış açısının analizini yapmak ve o zamana dek «doğru» olarak kabul edilen kavramların Marksizmin ışığı altında yeniden gözden geçirilmesi ve yeni bir teorik bakış açısı (sorunu kucaklayabilecek konumda) inşa etmek gere-

kir. İşte özeleştiri bu analizin, yanlışı yapan birey veya bireylerce yapılması ve yanlışlar üreten düşünce sistematiğinin teşhir edilmesi, böylece yanlışları düzeltme işleminin daha temelden yapılması olanağını yaratmaktır. Ancak unutulmaması gereken, eleştiri ve özeleştirinin yalnızca sorunların fiili olarak ortaya çıktığı anda değil, potansiyel olarak var olduğu zamanlarda da yapılmasıdır.

Yukarıda belirtilen bağlamda bir eleştiri - özeleştiri mekanizmasının işletilmesi Marksizmin öngördüğü bir biçimde olguları anlamak ve dönüştürmekle mümkündür. Genellikle Marx'ın **«filozoflar şimdiye kadar dünyayı yorumlamaya çalıştılar, asıl olan onu dönüştürmektir»** önermesi bilinir. Dönüştürülmesi amaçlanan dünyanın bir parçası da insanlardır, onların eylemleridir. Ve yine, dünyayı dönüştürmenin **devindirici gücü** insandır. Koşullara teslim olmak yerine koşulları dönüştürmeyi amaçlayan Marksistler, bu dönüştürme sürecini önce kendilerinde başlatmalıdırlar. Hakim ideolojinin etkisinden kurtulmak, sosyalistçe ilişkiler ve değer yargılarına sahip olmak üzere verilen mücadele dünyayı dönüştürmek mücadelesinin bir parçasıdır. Bu dönüşüm sürecinin kollektif bir biçimde gelişmesi için tüm Marksistler biribirlerine yardımcı olmalı ve eleştiri - özeleştiri mekanizmasının işletilmesinin sürekliliğini sağlamalıdırlar. **Sözkonusu mekanizmanın doğru işleyip işlemediğinin mihenk taşı da Marksizmden başka bir şey olamaz. Bütün değerini koşulsuz olarak eleştirel olmasında bulan bir doktrin olan Marksizmin öngördüğü bir biçimde olguları anlamak ve dönüştürmek için onu iyice öğrenmek ve bir «yaşam biçimi» olarak benimsemek gerekir.**

Özellikle vurgulanması gereken, Marksizmin öngördüğü bir biçimde dünyayı anlamaktır. Doğru anlamadan yoksun bir dönüştürme her zaman sapmalara açıktır. Bu nedenle Marksistler dünyayı doğru anlayabilmek ve buna bağlı olarak dönüştürmek için biribirlerine yardımcı olmalı ve Marksizmin ömür boyu öğrencileri olarak kalmalı, hiç bir zaman sadece bazı şeyleri öğrenmekle yetinmemeli. yani «tek kollu, tek bacaklı, tek gözlü insanlar» olmamalıdırlar. **DÜNYAYI DÖNÜŞTÜRMEK GÜÇTÜR AMA İMKANSIZ DEĞİLDİR!..**

Gön :

Tüm İktisatçılar Birliği
Aylık Bülteni

Karanfil Sok. 14/10
Kızılay - ANKARA

ADRES :